

НАЦІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ НАУК
УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ
ФІЛОСОФІЇ

ФІЛОСОФСЬКА ДУМКА

SENTENTIAE

Спецвипуск

III (2012)

Християнська теологія
і сучасна філософія

ВНТУ
Вінниця
2013

Філософська думка

Редакційна колегія

Євген БИСТРИЦЬКИЙ
Олег БІЛИЙ
Абдусалам ГУСЕЙНОВ (Росія)
Отфрид ГЬОФЕ (Німеччина)
Анатолій ЄРМОЛЕНКО
Вахтанг КЕБУЛАДЗЕ
Барбара КАСЕН (Франція)
Микола КИСЕЛЬОВ
Саймон КРИЧЛІ (Велика Британія)
Анатолій ЛОЙ
Віталій ЛЯХ
Мирослав ПОПОВИЧ
Сергій ПРОЛЕСЬВ
Марина ТКАЧУК
Олег ХОМА
Петер ШТОМПКА (Польща)

Головні редактори

Мирослав ПОПОВИЧ
Сергій ПРОЛЕСЬВ

Sententiae

Редакційна колегія

Геннадій АЛЯЄВ
Андрій БАУМЕЙСТЕР
Ігор БИЧКО
Ольга ГОМІЛКО
Абдусалам ГУСЕЙНОВ (Росія)
Отфрид ГЬОФЕ (Німеччина)
Доменік ДЕКОТ (Франція)
Сергій ЙОСИПЕНКО
Барбара КАСЕН (Франція)
Саймон КРИЧЛІ (Велика Британія)
Юрій КУШАКОВ
Олексій ПАНИЧ
Сергій ПРОЛЕСЬВ
Володимир РАТНИКОВ
Сергій СЕКУНДАНТ
Марина ТКАЧУК
Олександр ФІЛОНЕНКО
Олег ХОМА
Юрій ЧОРНОМОРЕЦЬ

Головний редактор

Олег ХОМА

Редакція спецвипуску

Відповідальні за видання
Юрій ЧОРНОМОРЕЦЬ
Олег ХОМА
Відповідальний редактор
Світлана ІВАЩЕНКО

Спецвипуск Sententiae журналу «Філософська думка» видається на основі спільного наказу Інституту філософії ім. Г. Сковороди НАН України і Вінницького національного технічного університету № 161/6 від 25.06.2010 р.

Дане число затверджене до друку рішенням Вченої ради Інституту філософії ім. Г. Сковороди НАН України № 14 від 18.12.2012 р.

Число підготоване у межах програми студій Міжуніверситетського центру історико-філософських досліджень «RENATUS» (ВНТУ)

Адреса редакції журналу «Філософська думка»:

01001, Київ, Трьохсвятительська, 4
Тел.: 044 278-39-78 ;
e-mail: f_dumka@ukr.net

Адреса редакції Спецвипуску Sententiae:

Хмельницьке шосе, 95, Вінниця,
21021, Україна
Тел.: 0432 59-84-98
e-mail: sententiae2000@gmail.com

© Інститут філософії НАНУ, 2013

© Філософська думка, 2013

© ВНТУ, 2013

Зміст

До читачів	5 <i>Митрополит Антоній (Київ)</i> Вітальне слово
	8 <i>Юрій Чорноморець (Київ)</i> Теологічне повернення до традиції на початку третього тисячоліття як шлях відкритості та діалогу
Ситуація	15 <i>Андрій Баумейстер (Київ)</i> Філософські засади після XX століття
	30 <i>Лариса Карачевцева (Київ)</i> Дискусії про «суб'єкт» і «суб'єктивність» в філософії XX-XXI століть
	41 <i>Анатолій Денисенко (Київ)</i> Інтелектуальний клімат постсекулярної епохи: очерчивая границы современного богословского дискурса
Майбутнє теології: трансформація парадигм	61 <i>Михайло Черенков (Донецьк)</i> Майбутнє теології та теологія майбутнього: теолого-філософські рефлексії
	67 <i>Павло Гаврилюк (Київ, Сент-Пол, Міннесота, США)</i> Православне відродження: нова генерація теологів (пер. з англ. Ігоря Мялковського)
	74 <i>Юрій Чорноморець (Київ)</i> Православна теологія на шляху до нової парадигми
	89 <i>Роман Соловій (Львів)</i> Передумови формування богослов'я Виникаючої церкви: пост-лібералізм, пост-консерватизм і радикальна ортодоксія
	108 <i>Джон Милбанк (США)</i> «Постмодерний критический августицизм»: Краткая сумма в 42 ответах на незаданные вопросы (пер. с англ. Дарьи Морозовой)
	121 <i>Джон Пантелеймон Мануссакіс (США)</i> Обіцянка нового і тиранія Тотожного (пер. з англ. Дарини Морозової)
	139 <i>Борис Гуневич (Загреб, Хорватія)</i> Гостросюжетний роман Радикальної ортодоксії. Духовні вправи (пер. з англ. Сергія Іонова, Юлії Зубкової та Дарини Морозової)
	154 <i>Nikolaos Asproulis (Greece)</i> Theology of Beauty: Basic presuppositions of its Christian character
	159 <i>Дмитрій Бирюков (Россія)</i> К вопросу о специфике «христологических программ»: естественнонаучные и философские предпосылки в полемике между монофизитами и халкидонитами в Византии (Иоанн Филопон и Иоанн Дамаскин)

Майбутнє теології та перспективи релігійної освіти	172	<i>Патріарх Кирил (Москва)</i> Теологія в постатеїстичній Росії: стан та перспективи
	181	<i>Митрополит Володимир (Київ)</i> Завдання православного богослов'я в Україні на сучасному етапі
	188	<i>Віктор Бондаренко (Київ)</i> Зближення світської та духовної шкіл в Україні: вимога часу та межі можливого
	195	<i>Єпископ Клімент (Київ)</i> Трасекторії розвитку богословської освіти
	200	<i>Тарас Добко (Львів)</i> Університет і богословська освіта в Україні: автономія знання та інтелектуальна потреба теології
	213	<i>Володимир Бурега (Київ)</i> Теологія в державних університетах: досвід Православних Церков Європи.
	220	<i>Ілля Бей (Київ, Запоріжжя)</i> Богословська освіта в Чехії та Словаччині: історія та сучасний стан
	234	<i>Юрій Решетніков (Київ)</i> Питання правового забезпечення богословської освіти в Україні
	241	<i>Віталій Хромець (Київ)</i> Нові форми інституалізації теології в світській системі освіти України
	248	<i>Ciprian Iulian Toroczka (Romania)</i> Ethical and Cultural Problems the Orthodox Theological Education in Romania Is Facing Today: A Brief Survey
	259	<i>Архімандрит Євфросин (Білаш) (Одеса)</i> Перспективи сучасної теологічної освіти в Україні
	<hr/>	
Рецензії	265	<i>Алла Бойко (Київ)</i> Рецензія на «Труди Київської духовної академії» 1997-2011 рр.
<hr/>		
Abstracts	272	

Вітальне слово

Тема цього спеціального випуску шановного в Україні філософського журналу є вкрай актуальною. Нині вже подолано те відокремлення богослов'я від загального наукового контексту, яке було штучно створене в роки державного атеїзму. Церква суттєво розвинула свою структуру і намагається нести Євангельське свідчення у тому числі і у вищих навчальних закладах. Це створює передумови для творчої взаємодії між Церквою і державою в сфері вищої освіти. Однак ця нова ситуація поставила перед нами і нові виклики.

Вивчення та викладання релігійних дисциплін сприймається державою як внутрішня справа Церкви. Звісно, Церква готує для себе кваліфіковані кадри в межах конфесійних (тобто духовних) навчальних закладів. І держава не має втручатися в цей процес. Однак, теологія в широкому сенсі є невід'ємною складовою людського знання. І без урахування надбань богословської думки навряд чи можливий плідний розвиток інших гуманітарних наук. Тому сьогодні в Україні богослов'я поступово, образно говорячи, виходить за церковну огорожу і прямує до університетських аудиторій.

Цілком очевидно, що процес створення богословських факультетів, кафедр теології або й цілих богословських ВНЗ буде дедалі набирати обертів. При цьому в кожній релігійній спільноті існує своя традиційна система богословської освіти. Зокрема, для Православної Церкви – це система духовних семінарій і академій. І сьогодні ми не маємо чіткої відповіді на питання про те, як буде взаємодіяти система духовних навчальних закладів з новоствореними теологічними ВНЗ? В кожній країні і в кожній конфесії, як правило, складається свій особливий механізм такої взаємодії. І нам належить замислитися над тим, яким буде цей механізм в Україні.

Ще одне питання, яке залишається невирішеним, пов'язано з тим, що нині діючий перелік напрямків і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка у вищих навчальних закладах України, передбачає, що богослов'я має викладатися *за конфесійним напрямком*. Тобто, не можна викладати *просто теологію*, а лише конкретно *православну, католицьку, протестантську, ісламську, юдейську теологію* тощо. І тут постає вкрай складне питання: а хто має визначати відповідність змісту богословських дисциплін у світському ВНЗ конкретній конфесійній традиції? Цілком очевидно, що автентичність традиції може засвідчити тільки її носій. А це означає, що в той чи інший спосіб самі конфесії мають виступити гарантами автентичності викладання їх теології у світському ВНЗ. Але в який спосіб це має відбуватися? І як це узгодити зі світським характером Української держави? Знов таки, світовий досвід показує, що теологічні ВНЗ (факультети, кафедри) завжди є конфе-

сійними. Вони в той чи інший спосіб завжди пов'язані з конкретною конфесією. І це для нас ще одне творче завдання: ми маємо знайти той механізм взаємодії теологічних ВНЗ і відповідних конфесій, який в українських умовах був би найбільш ефективним.

Ну і ще одне проблемне питання, безпосередньо пов'язане з розвитком теології як навчальної та наукової дисципліни. Я маю на увазі необхідність чітко розрізнити сфери теології і релігієзнавства, теології та філософії. З одного боку, цілком очевидно, що це дві різні галузі знання, які мають особливі завдання, підходи та методи. З іншого боку, сфера їх інтересів майже збігається. Наприклад, історію, внутрішній устрій конфесій та їх богослужбові традиції можна вивчати і в межах релігієзнавства, і в межах богослов'я. Нажаль, в українських реаліях ми можемо спостерігати не лише творчий діалог між цими двома сферами, але й взаємне непорозуміння чи навіть конфронтацію. Випуск журналів, подібних до цього, має сприяти взаємозбагаченню між теологією та релігієзнавством, теологією та філософією, має сприяти вирішенню дискусійних питань.

Маємо визнати, що сьогодні ми бачимо набагато більше питань, ніж відповідей на них. І тому Церква сподівається на відверту творчу дискусію, яка сприятиме розвитку вітчизняної науки.

*Митрополит Бориспільський Антоній,
Ректор Київської духовної Академії та семінарії,
Перший вікарій Київської Митрополії УПЦ,
Керуючий справами УПЦ.*

Євфросин Білаш

ПЕРСПЕКТИВИ СУЧАСНОЇ ТЕОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Не можна не помітити, що останнім часом все більше публікацій присвячуються богословській освіті як в Україні, так і на території всього пострадянського простору. Все частіше ми натрапляємо на інформацію про те, що відкриваються нові й нові навчальні заклади, які готують богословів (теологів), проходять ліцензування та акредитацію, вводять нові спеціальності. У той же час, ми змушені констатувати факт, що реформування духовних навчальних закладів в Україні, яке так продуктивно і успішно розпочалося на основі Київських духовних академій і семінарій, так і не завершено. Змінилося багато що, але цього недостатньо. І все частіше закладається думка, що традиції змінювати не варто, але от звернути увагу на вимоги сучасності - доведеться. Не будемо уподібнюватися Максіві Веберу і протиставляти традиції раціоналізму. Хоча б тому, що в нашому світі і в нашій ситуації це практично неможливо, але деякі раціональні рішення, на нашу скромну думку, могли би змінити структуру церковної або духовної освіти в Україні. У цьому контексті варто звернути особливу увагу на тези доповіді Блаженнішого Володимира, Митрополита Київського і всієї України, Предстоятеля Української Православної Церкви, прочитаної ним на X Міжнародних Успенських Читаннях у Києві (30 вересня 2010 року) [Владимир, 2010]. Більшість наведених в нашій статті рішень є конкретними пропозиціями щодо можливих шляхів втілення настанов Блаженнішого в сфері богословської освіти.

Виховання чи освіта? І те й інше! Починаючи розмову про семінарії та духовні училища, кількість яких в Україні вже давно перевищує якість, відразу згадується заявлений вже міф про таку основну задачу духовних

навчальних закладів як виховання. Навчаючись у семінарії, ми завжди чули на свою адресу слово «вихованець», яке визначало нас як учнів. Серед однокурсників і просто хлопців, ми часто розмовляли між собою про сенс цього поняття і наше його сприйняття. Вже навчаючись в університеті, я з радістю відчув, що є студентом, а не вихованцем, може й тому, що закінчилися всілякі служняності і почався час для навчання. В той час, як і зараз, я щиро вважаю, що називати «вихованцем» 35-річного студента, який має дружину і трьох дітей досить складно. А виховувати людину саме в дитячому та юнацькому віці і прищеплювати їй добрі риси набагато простіше і результативніше, ніж вже дорослій людині, майже або вже сформованій як особистість і яка має певний світогляд. Таким чином, виховувати дитину повинні батьки, сім'я, дитячі сади та школи, а якщо вже ми хочемо виховати віруючу та церковну людини, то тут вже варто звернути особливу увагу парафіяльному духовенству та недільній школі. Недільні школи - це окреме болюче питання, якого ми зараз торкатися не будемо. Продовжуючи розпочату тему, вважаю, що основним завданням богословських навчальних закладів повинна стати освітня функція майбутніх пастирів. Але як же тоді щодо решти? Ми не говоримо тут про віру, перебуваючи цілком певними в того, що в семінарії і в училища приходять люди віруючі і такі, що чають служіння Господу, Церкві та людям. Ми говоримо про спів, практичне богослов'я та інші дисципліни, головним чином, необхідні саме для священнослужителя. В той же час, не слід заперечувати порядок і дисципліну, які повинні бути присутніми в цих навчальних закладах. І тут слід звернути увагу на західноєвропейську модель богословської освіти, зокрема німецькомовних країн, таких як Німеччина, Австрія.

Реформа як батіг або нова якість освіти. Богословські факультети світських навчальних закладів Центральної та Західної Європи конфесійно відрізняються один від одного, але всі вони мають високий освітній рівень, імениті професорсько-викладацькі склади, чудові бібліотеки, займаються науково-дослідницькою діяльністю, багато з них мають свої видавництва і інтенсивно займаються перекладами богословської літератури. Цей список можна продовжити, можна говорити і про мобільність викладачів і студентів, обмін досвідом та просто вмінні працювати. До речі, на цих богословських факультетах навчаються і дівчата, жінки. Декому з них ніщо не заважає стати вченими, викладачами навчальних закладів, соціальними працівниками і т.д. На жаль, на даний момент, в нашій ситуації жінкам в переважній більшості випадків уготована роль регентів і золотшвачок.

Випереджаючи критику, я відразу ж зазначу, що і сам, окрім достоїнств такого богословської освіти, хоч і високої якості, бачу і недоліки, а в деяких випадках навіть загрозу. Наприклад, змирщення або зайва світськість. Ми живемо в інших країнах, маємо інший менталітет і іншу навколишню дійсність. Ми повинні зберігати чистоту віри і традиції. І в нашій ситуації - це реальність. І щоб уникнути негативних наслідків, продовжимо нашу тему.

Розпочате не так давно реформування сфери духовної освіти дозволило виявити і вказати на недоліки наявної системи. Адже більшість працюючих у цій сфері, реально розуміє, що ліцензування і акредитації, а отже і державних дипломів (настільки зараз необхідних) нам найближчим часом не бачити. І для цього є багато об'єктивних причин. Не будемо перераховувати всі, але це і недостатня забезпеченість науково-методичною базою, титулованим викладацьким складом, кульгас матеріально-технічне забезпечення навчального процесу і навіть бібліотек. Якщо

хтось почне зараз обурюватися, то перш за все покажіть реальних людей, реальний комплект навчально- і науково-методичного матеріалу і матеріальну незалежність. Але ж в тій вищезгаданій промові Блаженніший Митрополит Володимир ставить перед нами три першочергові завдання:

1. Церква повинна адекватно відповідати на потребу віруючих богословських знань. У цьому напрямку повинна вестися щоденна і систематична робота. Потрібні якісні богословські публікації та книги, спеціальні освітні програми, телевізійні передачі, богословські журнали та інтернет-видання.
2. Богослов'я, як наукова спеціальність і висока академічна наука повинно міцно увійти в університетське життя. Точно так само, як туди увійшли філософія чи психологія, культурологія чи історія, літературознавство чи мовознавство.
3. Розвиток і популяризація соціального вчення Церкви. Часи, коли головним засобом у вирішенні цього питання була проповідь з церковного амвона - пройшли. Завданням сучасного богослова є як роз'яснення, так і розвиток соціального вчення Церкви. Сучасність потребує динамічного, але разом з тим глибокого православного осмислення проблем життя суспільства [Владимир, 2010].

Підводячи певну риску під цим пунктом і осмислюючи, поставлені завдання перед Українською Православною Церквою її Предстоятелем, бачимо такий варіант розвитку подій. Одночасно простий і одночасно складний, якщо ми, перш за все, будемо думати не про себе, а про майбутнє Церкви, сьогоднішнє і майбутнє покоління.

Богословські факультети як осередок богословської науки. Отже, відкриття богословських факультетів у світських навчальних закладів, які мають статус національних або державних, при церковній допомозі та підтримці, здається нам, не тільки оптимальним варіантом реформування сфери духовної освіти, але і здатним значно підвищити якість освіти. Предмети загальногуманітарного, філософського спрямування, психологію та педагогіку, соціологію мали би викладати визнані в своїх сферах вчені, які відповідають для цього всім вимогам навчального закладу. Адже в сьогоднішній дійсності, священнослужитель або просто богослов, повинен бути прекрасно ерудованим і володіти хоча б децидею енциклопедичних знань. Особливе місце на таких факультетах повинно приділятися вивченню іноземних мов, як давніх, так і сучасних. Хотілося би, щоб цикл богословських дисциплін викладали священнослужителі, які мають необхідні для цього знання, ступені і звання, визнані державою. Враховуючи, що в Україні досі не створено жодної дисертаційної ради з богослов'я, найбільш правильним і швидким шляхом є захист докторських ступенів священнослужителями в зарубіжних державних навчальних закладах з подальшою нострифікацією їх в Україні. І це найбільш важлива і нагальна задача для нашої Церкви. Інакше ми повинні констатувати факт, що навіть за більш ніж 20 років ми так і не змогли переломити ситуацію на свою користь. Природно, така модель найбільш успішно діятиме у великих містах і обласних центрах, там, де найменше проблем з організацією роботи, проблем з кадрами та матеріальною базою. Студентами таких факультетів на рівних можуть бути, як майбутні пастирі-священнослужителі, так і ті, хто хоче просто вивчати богослов'я та отримати бого-

словську освіту, працювати в соціальній сфері або викладачами в загальноосвітніх закладах, чоловіки і жінки.

Семінарії. Особливо цікавим є створення та підтримка богословських факультетів у тих містах, де на цей момент діють семінарії. Вони би перетворилися на своєрідний підготовчий плацдарм для тих, хто, навчаючись на богословських факультетах, хотів би присвятити своє життя Церкві та стати її служителем. Саме тут такі студенти продовжують жити згідно з внутрішнім розпорядком під керівництвом досвідчених духовників, брати участь і удосконалюватися в практиці богослужіння, вивчати спів та інші дисципліни, які не входять в загальний курс занять в університеті. Природно, що в семінаріях повинні бути створені всі необхідні умови для духовного життя, молитви та підготовки до майбутнього служіння, наукової роботи студентів та підготовки до університетських занять. Погодьтеся, дуже важко бути хорошим студентом, мешкаючи в одній кімнаті з 4-5 сусідами і маючи постійний фізичний послух. Для опонентів і тих, хто як завжди згадує про нестачу матеріальних засобів для поліпшення побутових умов, зазначу, що саме такий стан речей дозволить відразу ж визначити тих, хто збирається стати священнослужителем і хто - ні. За рахунок зменшення кількості проживаючих у семінарії, можна й поліпшити перебування там майбутніх пастирів, створивши тим самим кращі умови для молитви і навчання. Адже не секрет, що, останнім часом, все більше випускників духовних навчальних закладів, отримавши богословську освіту, так і не висвячуються. А багато хто і просто приходить у семінарію бажуючи вивчити богослов'я, але заздалегідь знаючи, що священничий шлях для них закритий з тих чи іншим причин.

Перекладацька діяльність і видавництво. Порушуючи тему забезпечення навчально-методичними матеріалами, в тому числі і підручниками, слід зазначити, що на даний момент - це величезна проблема. Написати дійсно якісні підручники з усього і відразу досить складно. Може бути, тут варто знову ж повернутися до проблеми мов і зайнятися перекладами? При цьому, тут була би цікавою робота в двох напрямках: 1) переклад православної наукової літератури і 2) переклад підручників та наукової літератури католицької та протестантських церков, які б використовувалися нашими студентами як допоміжні навчальні посібники і в роботі з науковим матеріалом. Варто відзначити, що деяка частина такої літератури вже перекладена українською та російською мовами. Що стосується вітчизняної літератури, варто видавати і перевидавати те, що дійсно можна назвати якісним продуктом наших теологів. Блаженніший Митрополит Володимир ставить також завдання вивчення власної богословської традиції: «... багато творів богословів, які працювали на території України, досі не видані і не вивчені. Досі не написана й історія вітчизняного православного богослов'я, яка відзначила би як досягнення, так і помилки на шляху розвитку вітчизняної богословської думки. Необхідний особливий видавничий проект як для публікації творів богословів, які творили в Україні, так і для написання історії православного богослов'я в Україні» [Владимир, 2010]. А в цьому контексті, не варто гребувати і роботами світських авторів. У них завжди можна знайти багато корисного, якщо не для розвитку богословської думки, то для всебічного аналізу.

Бібліотеки. Створення електронних каталогів і бібліотек, єдиної бази для студентів і викладачів явно посилить наші позиції. На бібліотечних полицях обов'язково має бути присутні новітні видання як вітчизняних, так і зарубіжних авторів. Бібліотечні фонди повинні безупинно поповнюватися за рахунок як церковних фондів, так

і інших джерел доходу. Має існувати єдиний каталог захищених кандидатських і докторських дисертацій з богослов'я, єдина база запропонованих тем для написання наукових робіт і досліджень, в тому числі, і на рівні дипломних магістерських робіт.

Мобільність. З власного досвіду навчання в докторантурі Карлового університету в Празі та Університеті Людвіга Максиміліана в Мюнхені, можу відзначити, що мобільність студентів і викладачів грає важливу роль у розвитку науки та освіти. Може, варто почати з малого і того, що маємо? Обмін студентами семінарій в семестровий період в межах нашої Церкви, напевно, найпростіший процес з усіх вище запропонованих. І студент побачить, як живуть інші, і сам себе зможе показати, вже не кажучи про те, що придбає цінний досвід і знання. Теж саме стосується і обміну викладачами. Кілька лекторських занять в іншому навчальному закладі не завадять ані викладачеві, ані студентам, які прагнуть дізнатися про щось нове. Цікавий обмін студентами та викладачами і з європейськими навчальними закладами, як православними, так і інших конфесій. Проблема, яка виникне однією з перших, це володіння іноземною мовою. В рамках державного утворення ця проблема вирішується простіше. А ось ситуація в деяких церковних навчальних закладах могла би бути кращою. Однієї години на тиждень явно недостатньо для глибокого вивчення студентом навчального матеріалу. Та й практики зовсім немає. Крім збільшення навчального навантаження, впевнений, що факультативні заняття іноземною мовою з викладачами університетів в позаурочний час викликали б величезний інтерес серед учнів. Більше того, впевнений і в тому, що в будь-якому університеті завжди можна знайти носія мови, який би допоміг нашим студентам удосконалити свої знання.

Особливу та окрему увагу в рамках цього питання потрібно приділити вивченню і викладанню давніх мов.

Сюди ж можна віднести і проведення міжнародних конференцій, семінарів, симпозіумів із залученням провідних фахівців, як з ближнього, так і далекого зарубіжжя. Не секрет, що на сьогоднішній рівень підготовки багатьох таких заходів не є задовільним. Організація семінарів для аспірантів і докторантів з провідними світовими вченими із спеціалізації, можливість консультацій стоїть окремим пунктом у такій програмі.

Стипендії та гранти. Більшість з небагатьох наших студентів, які вчаться у навчальних закладах Європи, оплачують своє навчання та проживання самостійно або за допомогою стипендій, грантів неурядових організацій і значною мірою за рахунок коштів, виділених Комітетом з християнської єдності РКЦ. У цьому немає нічого дивного, якщо врахувати той факт, що навіть навчання в більшості українських семінарій платне (навіть якщо називати це платою за проживання та харчування, факт залишається фактом). Багато хто з таких студентів, відучившись, не повертаються в рідні пенати, а залишаються в Європі. Чому? Та тому, що вдома їм не створюються необхідні умови для повернення, викладання та наукової роботи. Слід врахувати момент, що стипендії, які виділяються католицькою церквою, діють суто в рамках навчання в папських університетах та інститутах. Саме завдяки цим стипендіям, переважна більшість нашого духовенства і отримує європейську богословську освіту. У той же час, дипломи випускників таких навчальних закладів, як і докторські ступені, українською державою не визнаються. Крім цього, багато хто з зарубіжних організацій та фондів погоджуються оплатити лише частину витрат на навчання іноземного студента. Щиро вважаючи, що решту коштів (зазвичай, це

менша частина) повинна вкладати в навчання зацікавлена сторона, тобто навчальний заклад або єпархія Православної церкви. І як у такому разі пояснити, що інша сторона в цьому зовсім не зацікавлена, і питання про фінанси - у нас практично карний злочин. Але це тільки один із варіантів розвитку подій. А в основному, багато представників талановитої молоді просто не можуть здобути вищу освіту як в Україні, так і в Європі через брак коштів. І тут виникає питання ... Чи то у нас і так достатньо фахівців, чи то нас зовсім не хвилює майбутнє Церкви. Можливо, варто створювати спеціальні церковні фонди, які б мали своєю метою фінансування навчання такої молоді? На рівні церкви, єпархій та навчальних закладів. Наповнення таких фондів відбувалося би за рахунок коштів, як самої єпархії чи іншого церковного підрозділу, так і меценатів. Фондом би створювалася комісія, яка на конкурсній основі в певні терміни і у визначеному порядку розглядала би заяви та відповідні пакети документів. А щоб уникнути критики на адресу цієї ідеї, запропонував би скористатися досвідом більш розвинутих країн, коли між стипендіатом і іншою стороною (синодальний відділ, єпархія, навчальний заклад) укладається юридична угода про права та обов'язки кожної зі сторін. Таким чином, угода виступає певною гарантією доцільності витрачених засобів з церковного фонду або гарантією повернення стипендіатом більшої їх частини, в разі небажання стипендіата працювати на добро Церкви Христової в подальшому.

На завершення своєї статті, хотів би сказати, що в останні роки все більше публікацій у ЗМІ присвячуються Церкві, позиції, яку вона займає в суспільстві, її служінню і священнослужителям зокрема. Кожна така публікація, спрямована на певний прошарок населення, розглядає різні аспекти служіння і діяльності церкви, але під різними кутами зору. І багато в чому це залежить від того, хто є автором і які цілі переслідуються. У цьому-то, напевно, і полягає свобода слова. Хтось пише про дорогі годинники та іномарки, хтось про духовність і освіту, благодійність та соціальне служіння Церкви. Але в будь-якому випадку, привід до цього даємо ми і створюємо певний прецедент теж ми. Ми - це священно- і церковнослужителі, представники Церкви на різних рівнях. А адже наш рівень залежить від нашого ж рівня освіти, бажання і вміння дивитися в майбутнє.

ЛІТЕРАТУРА

Антоній (Паканич), архієп. Православное богословское образование в Европе: единство в многообразии // Православ'я — цивілізаційний стрижень Слов'янського світу: Збірник наукових праць. К., 2011. - С. 17-24.

Владимир (Сабодан), митрополит. Задачи православного богословия в Украине на современном этапе. — 18.10.2010. — Режим доступа (перевірено 01.12.12): <http://orthodox.org.ua/article/zadachi-pravoslavnogo-bogosloviya-v-ukraine-na-sovremennom-etape>

Архімандрит Євфросин (Білаш), доктор богослов'я, ст. викладач економіко-правничого факультету Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова

ABSTRACTS

Yuriy Chornomorets (Kyiv)

Theological return to tradition in the beginning of the third millennium as a way of openness and dialogue

The author describes “the Great Return” to beginnings that takes place among the main Christian traditions. The radicalism of newest trends in Christianity leaves no room for secularism, which, in author’s opinion, gives a chance for renewal of Christian theology. It becomes more and more open to the revelation of God and revelation of the Other.

Keywords: theology, revival, radical orthodoxy, paradigm shift.

Andrii Baumeister (Kyiv)

Philosophic foundations after the XXth century

The article presents a critical analysis of the so called paradigmatic approach to philosophic tradition. According to such approach, philosophic tradition is represented as a successive change of the three paradigms: ontological, epistemological and linguistic. The central part of the study consists of the critical interpretation of the XXth century’s philosophic foundations as presented by Hans-Georg Gadamer. According to Gadamer, the three main naiveties in the philosophic thinking of the Modern Age were met in the philosophy of the XXth century, such as: naiveté of positing, naiveté of reflection, and naiveté of the concept. Gadamer considers that the main credit for meeting these naiveties goes to Martin Heidegger. The author of the article carries a number of arguments against this perspective. In the author’s opinion, contemporary philosophy needs rehabilitation of subjectivity principle developed by the Modern Age philosophers and German idealists. And the exaggeration of the language role, being the result of the so called “linguistic turn”, has to be seriously corrected.

Keywords: linguistic turn, paradigm, Modern, rehabilitation of subjectivity.

Larysa Karachevtseva (Kyiv)

Discussions on "subject" and "subjectivity" in philosophy of the 20th - 21st centuries

The author argues that modern philosophy has not succeeded to move beyond the paradigm of the philosophy of Modernism, dominated by the subject and subjectivity. On the contrary, now it is turning back to these concepts. The article highlights the intense nature of the discussions on the subject among philosophers. According to the author, rehabilitation of the subject will be among the leading motives in philosophy of the nearest future.

Keywords: subject, subjectivity, paradigm, reconstruction, postmodernism.

Anatoliy Denisenko (Kyiv)

The intellectual climate of postsecular era: outlining the boundaries of theological future

The author insists that contemporary theology must turn into a comprehensive Christian sociology. In author's opinion, theologians have to cast away all the narratives that are not consistent with Christianity, and to rely solely on their faith. Being radical does not harm a contemporary theologian, but help him to be himself in a world that has never really been secular, the article says.

Keywords: theology, postsecularity, Christianity, radical orthodoxy.

Mykhailo Cherenkov (Donetsk)

The Future of Theology and The Theology of Future: Theological and Philosophical Reflections

The article poses a question about the future of theology «after modernity», and about its status in a future defined by postmodernity and post-history – in a postmodern culture, post-nonclassical science, and post-Christian society. It supports the thesis that the future of theology depends on whether the theology of history (traditions) and modernity (social changes) can become a theology of the future. In the author's opinion, the emerging theology of the future must present a theologically-justified vision of the future, answer questions related to the connection between eschatology and socio-historic dimensions, and rethink the relationship between the «Church» and the «Kingdom». Thereby the theology of the future can be seen as a conceptual answer to earlier theses regarding the post-Christian epoch and the end of theology.

Keywords: theology, tradition, history, post-Christianity, eschatology.

Paul L. Gavrilyuk (Kyiv; USA)

The Orthodox Renaissance: A New Generation of Theologians

The author believes there is all ground to expect for the new blossom of Orthodox theology in the nearest time. In his opinion the center of this process will be in the United States of America where the fresh blood of new converted intellectuals inflows to the Orthodox Church. They are the ones the author lays on a mission of creative transformation of the neopatristic paradigm which, in his opinion, is no more able to give answers to current requests.

Keywords: theology, orthodoxy, paradigm, transformation.

Yuriy Chornomorets (Kyiv)

Orthodox theology on the way to a new paradigm

The author notes a sharp turn of the Orthodox theology to radical orthodoxy - a new way of theological thinking. Its radical turn to Church Fathers and the use of phenomenological tools, in author's opinion, allows theologians to give an answer to the accusations of postmodernism. The article argues that phenomenological way of theological thinking is fully consistent with Fathers' teaching.

Keywords: phenomenology, radical orthodoxy, theology, paradigm.

Roman Soloviy (Lviv)

Backgrounds of Emerging church's theology development: post-liberalism, post-conservatism and Radical Orthodoxy

The article analyzes attempts of Protestantism to overcome the postmodern attitudes in the way of thinking of contemporary Europeans. The author goes into the genesis of a trend in Protestantism that was named "the Emerging church". The article also examines parallel phenomena in other Christian churches and the role of discussion with them in the development of Protestant tradition into its special forms.

Keywords: Protestantism, postmodern, Augustine, the new paradigm.

John Milbank (USA)

"Postmodern Critical Augustinianism": a short sum of 42 answers to unasked questions

The paper sets out the basis of a new direction in Christian theology. According to Milbank, it should revert to its roots. An exemplary way of theological thinking is that of St. Augustine. The author believes that contemporary Christianity must give a radical response to the collapse of contemporary civilization, just as Augustine did in the times of declining Roman Empire.

Keywords: Augustine, Christianity, theology, secularism, postmodernism.

John Panteleimon Manoussakis (USA)

The Promise of the New and the Tyranny of the Same

The author argues about eschatological nature of Christian theology. At the same time, the article draws parallels between eschatological thinking and phenomenological method in philosophy. The author argues that phenomenology can provide its own tools for the development of Christian theology and explanation of the reality of eschatological intentions in the minds of Christians.

Keywords: eschatology, phenomenology, Husserl, Eucharist, philosophy.

Boris Gunjevic (Zagreb)

The Thrilling Romance of Radical Orthodoxy – Spiritual Exercises

The author argues that radical orthodoxy gives Christianity the essentials, namely, search for the living communication with God. The article says that such search may be dangerous, but without it any true theology is impossible. The value of the radical orthodoxy, the author believes, is in its seeking to know God, not just to talk about it.

Keywords: Radical orthodoxy, Augustine, method, music and liturgy.

Nikolaos Asproulis (Greece)

Theology of Beauty: Basic presuppositions of its Christian character

The author makes an attempt to define the necessary parameters for a Christian understanding of the theology of beauty. He insists that beauty is a "gateway to theology" and should be defined in clear theological terms. Self-revelation of God's beauty in Christ which culminates in the Eucharistic mystery leads us to perceive bodily and sensually this beauty, the author is convinced.

Keywords: theology of beauty, mystery, Christianity, Eucharist.

Dmitrii Biryukov (Russia)

On the specifics of "Christological programs": the scientific and philosophical background to polemics between the Monophysites and Chalcedonians in Byzantium (John Philoponus, and John of Damascus)

The paper analyzes the basic and auxiliary theories that emerged in discussions between Monophysites and supporters of Chalcedonian dogma. The author tries to understand whether the opponents had a different worldview and different understanding of the subject of blending of physical bodies. The conclusion is that the topic needs deeper study.

Keywords: dogma, Monophysites, Chalcedonian dogma, Christ, paradigm.

Patriarch Kirill (Moscow)

Theology in post-atheistic Russia: situation and perspectives

The author insists on the necessity of teaching theology in contemporary academy. He argues that theology is a fully fledged science that is able to take its rightful place among university disciplines. The author believes that in the future theologians can make a significant contribution to overcoming the ideological crisis in society.

Keywords: theology, University, ideology, science, crisis, Orthodox church, education.

Metropolitan Volodymyr (Kyiv)

Task of Orthodox Theology in Ukraine today

The author speaks about the urgent need for the revival of theological thought in Ukraine. In his opinion, there is a great need for experts in the field of theology in the society, and the church should satisfy this need. The article states that theology should acquire a full fledged university degree, and the church is called to assist universities in preparing future theologians.

Keywords: theology, University, Orthodox church, science, education.

Victor Bondarenko (Kyiv)

Convergence of secular and religious education in Ukraine: the demand of time and boundaries of possibilities .

The article tells about the actual problems in the relationship between the secular and spiritual education systems in Ukraine, analyzes the possibility of introducing secular "theology" as an academic and scientific specialties, and certain forms of recognition of religious education by the state. The article suggests ways to overcome the shortcomings of the present stage of convergence of secular and spiritual schools in the national educational and scientific space.

Keywords: secular and religious schools, educational and scientific system, theology, discipline, spiritual and religious tradition, state accreditation.

Bishop Clement (Kyiv)

Trajectories of theological education

The author sees a great danger in teaching theology at the universities without taking a moral component into account. At the same time, he is convinced in the need of introducing theology in Ukrainian institutions of higher education. However, in author's opinion, this process requires cautiousness and close cooperation between universities and church.

Keywords: ethics, theology, university, church, state, education.

Taras Dobko (Lviv)

University and theological education in Ukraine: the autonomy of knowledge and intellectual necessity of theology

An analysis of the actual situation and prospect of the presence of theology in contemporary university in Ukraine is offered. In spite of objective and subjective obstacles for the full-fledged presence of theology and theologians in higher education, stemming from post-Soviet, post-colonial and post-modern legacy of Ukrainian universities, there is an intellectual appeal for theology and expansion of the idea of rationality. The productive interaction between the Church and theology that does not cancel the proper autonomy of academic community and does not deprive the Church of its influence on the identity of theologian's reflections is studied. In Catholic Church such interaction is expressed in the formula «nihil obstat» and analogically resembles the constructive dualism between sacral and political authority.

Keywords: theology, University, autonomy, intellect, rationality, freedom, Church, faith, Ratzinger, Newman.

Volodymyr Burega (Kyiv)

Theology in state universities: the experience of Orthodox Churches in Europe

The author argues that European experience of integrating theology into academic setting can be applied in Ukraine without risk. The article gives a review of various models of the “Church – University” cooperation that are special for every country. The conclusion is that Ukraine has to find its own way.

Keywords: University, theology, Ukraine, cooperation, Europe, the Bologna process.

Illya Bey (Kyiv)

Theological Education in Czech Republic and Slovakia: History and Current Status

The author deems it expedient to use Czech and Slovak experience in the reform of theological education in Ukraine. Teaching of theological disciplines is a task of universities in these countries, while religious confessions are involved in education of students along with them. Such division of science and religious preparation, in author's opinion, has variety of advantages.

Keywords: Ukraine, theological disciplines, University, education.

Yurij Reshetnikov (Kyiv)

Matters of Legal Support of Theological Education in Ukraine

The article carefully analyses legal and legislative obstacles that need to be eliminated in order for the reform of theological education in Ukraine to take place. The author charts immediate tasks as parts of this process in Ukraine and attempts to offer options for negotiation of the law's inadequacy to the necessities of time.

Keywords: reform, education, theology, law.

Vitalii Khromets (Kyiv)

New Forms of Institutionalization of Theology in the Secular System of Education in Ukraine

The article examines possible ways of implementation of professional theological training in universities. The author shows the strengths and weaknesses of methods of integration theology in

the university environment already suggested. Also a number of new compromise solutions that would meet Ukrainian specifics are proposed.

Keywords: University, theology, integration, education, Ukraine.

Ciprian Iulian Toroczcai (Romania)

Ethical and Cultural Problems the Orthodox Theological Education in Romania Is Facing Today: A Brief Survey

The author suggests few points that should help structurally reform the Orthodox theological education in Romania. Among them he mentions improving the Orthodox students' living standards, reassessment of the status of the theology professor, Adapting the curriculum of theological education to the Holy Fathers' mystagogic scheme, etc. But the most important thing is that the Church needs people who have discovered the joy of serving the person next to them and the infinite wisdom of God, the author is convinced.

Keywords: theological education in Romania, theology professor, Holy Fathers.

Archimandrite Yevfrosyn Bilash (Odessa)

Perspectives of the modern theological education in Ukraine

The author does not see a chance to reform the theological education in Ukraine successfully without understanding the challenges of the modern world and an adequate response to them. Significant attention is paid to the experience of teaching theology in Europe, where the cooperation of churches and universities has notable history and achievements. The author realizes the importance of maintaining tradition but also invokes not to postpone the application of new productive methods.

Keywords: University, Europe, theology, education, Ukraine, tradition.

Alla Boyko (Kyiv)

The review of "The Works of Kiev Theological Academy", years 1997-2011

The author positively sees the revival of "The Works" in our times. Inclusion of the articles of experts from various fields is approved, which allows integrating both religion and science in one volume. The article gives a short review of the volume's materials and shows its great scientific significance.

Keywords: theology, science, Kiev Theological Academy, history.

Наукове видання
Філософська думка
Спецвипуск SENTENTIAE III
«Християнська теологія і сучасна філософія»
(2012)

Редактори *Євгеній Коген, Всеволод Кузнєцов,*
Леся Лисенко, Наталія Пяст

Дизайн обкладинки *Андрія Шубіна*

Підписано до друку 11.03.2013 р. Папір офсетний.
Формат 29,7×42 /2 Гарнітура Times New Roman.
Друк різнографічний. Умовн. друк. арк. 32,34.
Обл.-видав. арк. 24,57. Наклад 150 прим.

Видавець Вінницький національний технічний університет.
Головний корпус ВНТУ, к. 114, Хмельницьке шосе, 95,
м. Вінниця, 21021.
Тел.: (+380 432) 59-85-32 по Україні (0432) 59-85-32.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи серія ДК № 3516 від 01.07.2009 р.

Надруковано ФОП Барановська Т. П.
вул. 30-річчя Перемоги, 4/21, м. Вінниця, 21037.